

Bizans Tıbbi Düşüncesinin Bir Eleştirisi: *Timarion* Hicvi

A Critique of Byzantine Medical Thought: *Timarion's* Satire

Neslihan NOM

Sorumlu Yazar/Corresponding Author

Doktora Öğrencisi Neslihan NOM

Ankara Üniversitesi <https://ror.org/01wntqw50>

Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bilim Tarihi Anabilim Dalı,
Ankara, Türkiye

ORCID: [0000-0003-4544-6391](https://orcid.org/0000-0003-4544-6391)

e-mail: neslihanom@gmail.com

Başvuru/Submitted: 17.02.2023

Kabul/Accepted: 02.05.2023

Atf: Nom, Neslihan, “Bizans Tıbbi Düşüncesinin Bir Eleştirisi: *Timarion* Hicvi”, *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, 6/1 (Haziran 2023), s. 199-211.

Citation: Nom, Neslihan, “A Critique of Byzantine Medical Thought: *Timarion's* Satire”, *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, 6/1 (June 2023), p. 199-211.

Öz-- 12. yüzyılda yazıldığı tahmin edilen ve anonim bir hiciv olan *Timarion* metninde, Bizans tıbbi uygulamalarına ve izinde gidilen Galenci tıbbi geleneğin teorilerine ilişkin eleştiriler bulunur. Hikâyenin kahramanı *Timarion*, Selanik'ten Konstantinopolis'e dönüşü esnasında birkaç hastalık yaşayıp safrasını kaybettiği için dört sıvı kuramına göre yaşama hakkını kaybeder ve ölür. Ruhu Hades'e geldiğinde mahkemeye çıkacağı haberi gelen *Timarion*, orada karşılaştığı retorik uzmanı sofist hocasının savunmasıyla vücudundan attığı sıvının, yaşam için zorunlu ve gerekli olmayan aşırılaşmış bir sıvı olduğunu ispatlar, yaşama döner. Böylece Hippokrates ve Galen geleneğinin temeli olan dört sıvı kuramı alay konusu olur.

Anahtar Kelimeler-- *Timarion*, Bizans Tıbbi, Galen, *Symeon Seth*, Dört sıvı kuramı.

Abstract - Written in the 12th century, the anonymous satire *Timarion* criticises Byzantine medical practices and the medical theories of the Galenic tradition. *Timarion*, the protagonist of the story, loses his right to live according to the four-humours theory because he suffers several illnesses and loses his bile on his return from Thessaloniki to Constantinople and dies. When his soul arrives in Hades, *Timarion* is informed that he will have to appear in court, but with the defence of his rhetoric expert Sophist teacher, he proves that the liquid he expelled from his body was an excess liquid, not necessary and essential for life, and returns to life. The four-humours theory, which was the basis of the Hippocratic and Galenic traditions, was thus ridiculed.

Keywords-- *Timarion*, Byzantine Medicine, Galen, *Symeon Seth*, Four Humours.

EXTENDED ABSTRACT

Timarion, a Byzantine satire of uncertain authorship, likely written in the 12th century, offers a glimpse into the prevailing medical thought of the time, as seen through the lens of Galenic tradition and the esteemed authorities recognized therein. This is exemplified by the classification and treatment of fever, which Galen attributed to an imbalance caused by an Access of yellow bile, phlegm, black bile, or blood, leading to the accumulation of fluids in different parts of the body, and ultimately resulting in high fever. Galen classified intermittent fevers and associated them with specific temperaments, such as phlegmatic, bilious, and melancholic, which is further reflected in *Timarion*'s own experiences with fever and his contemporary medical knowledge of treatment. The employment of vinegar and vegetables by *Timarion* as a means of fever reduction, per Hippocratic prescription, serves as a reflection of the prevalent medical practices of the time, attesting to the persistent sway of Galenic tradition and its authorities. Additionally, *Timarion*'s endeavor to ameliorate his fever through frequent urination as a means to expel excess yellow bile serves to further underscore the pervasive influence of Galenic thought. Despite *Timarion*'s diligent efforts, his primary treatment method proved futile in aiding his recovery. His subsequent struggles with dysentery and hepatitis, and eventual demise from an excess of phlegm, highlight the inherent constraints of medical practice during the Byzantine era.

In Hades, *Timarion* encounters his sophist teacher Theodoros, who regales him with the story of his death and further illuminates the medical ideas of Hippocrates and Galen. Theodoros, however, openly ridicules the physicians of his time, with the exception of Galen, as mere followers without any meaningful contribution to the field of medicine. Theodoros's irreverent critique of Galen, who was held in the highest esteem by his contemporaries, reflects a growing trend towards critical thinking among Byzantine physicians. The text of *Timarion* satirizes the rigidity and dogmatism of Byzantine medical practice, which left little room for questioning or challenging the authority of medical predecessors. Rather than promoting critical inquiry, most Byzantine physicians adhered strictly to the established doctrines and deified the knowledge of their forebears. While there were some exceptions, such as Symeon Seth (1035-1110), who notably questioned the authority of Galen and attempted to create a new foundation for medical discourse, such voices were relatively rare and unprecedented. In this context, *Timarion* stands as a bold and incisive critique of the prevailing medical orthodoxy, exposing its flaws and limitations in a way that poignantly challenged readers to reevaluate their assumptions and beliefs.

GİRİŞ

I. Alexios Komnenos (1081-1118) dönemi, Bizans'ta iç savaşların sonlandığı ve devletin istikrarını sağlamak amacıyla yeni bir düzenin getirilmeye başlandığı bir yüzyıldır. Komnenos yüzyılı olarak da adlandırılan bu dönem içerisinde ekonomik, siyasi ve askeri gelişmeler, kültürel canlanmayı da beraberinde getirir. Bu değişimlerin edebiyata ve sanata yansması özellikle yeni bir aristokrasi idealiyle bağlantılıdır. Komnenos dönemi içerisinde aile ilişkilerine dayanan askeri aristokrasinin oluşmasıyla hanedanlığın bir parçası ya da onlarla iyi ilişkiler içerisinde olmak, sosyal statüyü doğrudan etkileyen önemli bir koşul haline gelir.¹ Bu yeni aristokrasi ideali, sanatçıların ve aydınların imparatorluk sarayıyla etkileşim içine girmesiyle pek çok türde metnin yazılmasının önünü açar. Bunun yanında on birinci yüzyılın sonunda felsefe ve tarih alanında kaleme alınan seküler yazılar ve Yunan edebiyatının zengin mirasının farkındalığı, Komnenos döneminde Bizans yazarlarının hiciv ve roman türlerine ilgisinin yeniden canlanmasına temel oluşturan diğer bir sebeptir.²

Komnenos döneminde sosyal statü ve maddi kazanç elde edebilmek için övgü ve eleştiri, birbirleriyle rekabet içerisinde olan Bizanslı yazarlar için kullanışlı bir araç haline gelir.³ O yüzden on ikinci yüzyılda hiciv, mektuplardan tarihi metinlere kadar geniş ölçüde kullanılır. Hiciv kullanımı temelde belirli durumların, davranışların, olayların ya da kişilerin kötülüğünden, kusurlarından ya da ahlaksızlığından yola çıkarak alay etmek ve bunları ortaya dökmektir. Genele bakıldığında Bizans dünyasının mizah anlayışı daha ziyade müstehcenlik, küçük düşürücü şakalar, kusurlu görülen unsurlara yönelik hakareten ve alaydan beslense de on ikinci yüzyılın edebi eserlerinde hiciv tekniğinin daha incelikli kurgulandığını söyleyebiliriz.⁴ Bizanslı yazarlar, özellikle Lucian ve Aristophanes isimlerinin bu türde oluşturduğu gelenekten etkilenirler.⁵ Timarion da diyalog hâlinde, anonim olarak yazılan ve Lucian geleneğini takip eden bir hicivdir. Eser, Bizans'ın siyasi, dini ve kültürel ortamına odaklanmanın⁶ yanında dönemin tıp geleneğinin bir eleştirisini de okuyuculara sunar. Yazarın verdiği tıbbi bilgiler dolayısıyla doktor olduğu kanaatini taşıyan araştırmacılar⁷ olsa da bu iddia üzerinde fikir birliğine varılmamıştır.

Bizans edebiyatında dokuzuncu ve onuncu yüzyıllarda tıp doktorlarına karşı ciddi bir düşmanlık vardı. Çoğunlukla servet avcısı ve dolandırıcı olmakla suçlanırlardı.⁸ On birinci ve on ikinci yüzyıla gelindiğindeyse önceki yüzyıllardan farklı olarak yazarların tıba karşı artan bir ilgisinin olduğu görülür. Örneğin, John Tzetzes'in (1110-1180) hekimlere yönelik yazdığı ve birinde Galen'in yaşadığı dönemini tartıştığı üç mektubu bulunur.⁹ Michael Psellos (1018-1076) ise *Chronographia* isimli kitabında III. Romanos'un hastalığına ve ölümüne ilişkin ayrıntılı teknik bilgiler verirken¹⁰ aynı zamanda tıbbi konular üzerine uzun didaktik bir şiir yazmıştır. Bu şiirde çeşitli tıbbi terimlerin yanında nabız ve idrar muayenesine ilişkin detaylar verilir.¹¹ Öte yandan Anna Komnene'nin *Alexiad* eserinde (1083-1153) saraydaki doktorlara ve tıbbi öğrenime dair pek çok bilgiye rastlanır. Michael Italikos ise bir hekim

¹ Ingela Nilsson, "Komnenian Literature" *Byzantine Culture: Papers from the Conference 'Byzantine days of Istanbul' [İstanbul'un Doğu Roma Günleri] Held on the Occasion of Istanbul being European Cultural Capital 2010, Istanbul, May 21–23 2010.* (Ed. D. Sakel), Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2010, s. 122.

² Robert Beaton, "Cappadocians at Court: Diogenes and Timarion", *Alexios I Komnenos*, (Ed. M. Mullett – D. Smythe) Belfast Byzantine Enterprises, Belfast, 1996, s. 332.

³ Nikos Zagklas, "Satire in the Komnenian Period: Poetry, Satirical Strands, and Intellectual Antagonism", *Satire in the Middle Byzantine Period: The Golden Age of Laughter?*, (Ed. Przemysław Marciniak – Ingela Nilsson), Brill, Leiden&Boston, 2021, s. 279.

⁴ Lynda Garland, "“And His Bald Head Shone Like a Full Moon...”: An Appreciation of the Byzantine Sense of Humor as Recorded in the Historical Sources of the Eleventh and Twelfth Centuries" *Parergon*, 8, 1990, s. 5 ve s. 25.

⁵ Ingela Nilsson, "It is Difficult Not to Write Satire: A Brief Introduction to the Satirical Mode", *Satire in the Middle Byzantine Period: The Golden Age of Laughter?*, (Ed. Przemysław Marciniak – Ingela Nilsson), Brill, Leiden&Boston, 2021, s. 4.

⁶ Dimitris Krallis, "Harmless Satire, stinging critique: Notes and suggestions for Reading the *Timarion*" *Power and Subversion in Byzantium*, (Ed. Michael Saxby – Dimiter Angelov), s. 223.

⁷ Iakovos Menelou, "Byzantine Satire: The Background In The *Timarion*", *Hiperborea Journal*, 4, 2017, s. 54.

⁸ A.P. Kazhdan – Ann Wharton Epstein, *Change in Byzantine Culture in the Eleventh and Twelfth Centuries*, University of California Press, Berkeley&Los Angeles&London, s. 155.

⁹ A.P. Kazhdan, "The Image of the Medical Doctor in Byzantine Literature of the Tenth to Twelfth Centuries", *Dumbarton Oaks Papers*, 38, 1984, s. 44 – 45.

¹⁰ John Scarborough, "Symposium on Byzantine Medicine: Introduction", *Dumbarton Oaks Papers*, 38, 1984, s. xx.

¹¹ Petros Bouras-Vallianatos, *Innovation in Byzantine Medicine: The Writings of John Zacharias Aktouarios (c.1275–c.1330)*, Oxford University Press, Oxford, 2020, s. 109.

arkadaşına yazdığı mektupta onu hekimlerin en bilgilisi olarak över.¹² Yazarların gösterdiği bu ilgi hicivde de kendine yer bulur.

Owsei Temkin, *Timarion*'u Bizans tıbbının bir özeti olarak görürken özellikle tıp otoritelerine ilişkin alayın üzerinde durur, dönemin tıbbi uygulamalarına yergisini yüzeysel ve kısa bir şekilde ifade eder. Ancak temelde, hem bir eleştirinin hem de geleneksel tıbbın uygulamalarının kabul edildiğini vurgular.¹³ Bu makalede Temkin'in öne sürdüğü temel fikri, Bizans tıbbına ve geleneğin etkisine ilişkin güncel araştırmaları ve incelemeleri göz önüne alıp metinden alıntılarla detaylandırarak geliştirmeyi ve daha açık hale getirmeyi amaçlıyorum. Burada öncelikle hikâyenin özetini geçmek yerinde olacaktır.

Hikâye, asıl kahraman Timarion ile arkadaşı Kydion'un Konstantinopolis'te karşılaşmasıyla açılır. Kydion'un Selanik'ten dönüşünün neden geciktiğini sormasının ardından Timarion, yolculuğu esnasında yaşadığı hastalık sürecinden bahsetmeye başlar. İlk olarak yüksek ateşi sonrası kendine gelebilmek için sebze ve sirke perhizi uyguladığını ancak diğer gün yeniden ateşlendiğini ve bunun bir sıtma nöbeti olduğunu belirtir. Konstantinopolis'e doğru yoluna devam ederken ateşinin düşmediğini, karaciğer iltihabı ile beraber dizanteri geçirip kusmasının ardından ateşinin kesildiğini aktaran Timarion, bu kusma sonrasında uzun süre yemek yemediğinden iyice kötüleşip ölür. İblisler, Timarion'un ruhu Hades'e gittiğinde onun hayati unsurlarının dördüncüsünü kaybettiği için öldüğünü açıklarlar. Bu noktadan sonra hikâye, Hades içerisinde yaşananların anlatılmasıyla devam eder. Timarion, Hades'te tanıdığı birkaç simayla bir araya gelir. Bunlardan ilki Konstantinopolis okulundaki hocası sofist Theodoros'dur. Asklepios, Hippokrates, Erasistratus ve Galen gibi doktorların uzmanlığına başvuran Hades mahkemesinde bir retorik ustası olan Theodoros, Timarion'un haksız yere öldüğünü ve yeniden hayata dönmesi hususunda yargıçları inandırır. Böylece Timarion, yaşama döner ve tüm bu yaşananları arkadaşı Kydion'a anlatır.

A. Bizans Tıbbi Geleneği

Bizans döneminde tıbbın klasik mirastan kuvvetli bir şekilde etkilendiği görülür. Bunun en önemli nedeni, tıbbi teorilerin ve pratik uygulamaların metinlerle aktararak öğretilen bir alan olmasındandır.¹⁴ Mevcut tıp literatüründe ise Galen'in yazdıkları öncü olmak üzere dönemin tıbbi bilgisini içeren eserlerden yola çıkarak tıba dair her durumu kapsayan derlemeler ve kılavuzlar oluşturulur. Yakın döneme kadar Bizanslı tıp doktorlarının, klasik geleneğin uygulamalarını geliştirecek fikirler ortaya koyamadıkları kanaatine varılmışsa da¹⁵ alanda yapılan yeni çalışmalar, yakın döneme kadar öne sürüldüğü gibi Bizans tıbbının, antik çağın körü körüne bir takipçisi olduğu düşüncesini kaybetmeye başlamıştır. Bizanslı hekimler, özellikle Galen'i bir otorite olarak görüp çalışmalarından faydalanırken aynı zamanda tıbbi uygulamaları geliştirmeye çalışırlar. Galen ve Hippokrates külliyatlarının aktardığı bilgileri, yeni incelemeler ve gözlemlerle elden geçirerek yazdıklarını bunlara göre yeniden düzenleyip birleştirirler.¹⁶ Yalnızca Galen ve Hippokrates'i kopyalamayı değil lüzumsuz, kullanışlı olmayan ve tutarsız her türlü bilginin ortadan kaldırılması hedeflenir. Hatta gerektiğinde yanlış bilgileri düzelterek hekimlerin çalışmalarını kolaylaştırılmayı ve tıp eğitimi için belirli yapıtların oluşturulmasına katkı sağlanır. Bunu yaparken Latince, Arapça ve Farsça yazılan diğer tıbbi kaynaklardan da yararlanırlar.¹⁷

Bizanslı tıp yazarlarının oluşturduğu derlemeler ve pratik kılavuzlar tıp öğretimi için kullanılıyordu. Bu kılavuzlar yalnızca anatomik bilgilerin yer aldığı teknik yazmalar değildir. Aynı zamanda tıba dair çeşitli kaynaklardan derlenen kullanışlı bilgilerdir. Bu sayede uygulayıcılara her durum için yol gösterme amacı taşır. En çok ilgi gören pratik kılavuzlar, yiyeceklerin özelliklerine ilişkin

¹² Kazhdan, "The Image of the Medical...", s. 55.

¹³ Bkz. Owsei Temkin, "Byzantine Medicine: Tradition and Empiricism", *Dumbarton Oak Papers*, 16, 1962, s. 115.

¹⁴ Alain Touwaide, "Medicine and Pharmacy" *A Companion to Byzantine Science* (Ed. Stavros Lazaris) Brill, Leiden&Boston, 2020, s. 354.

¹⁵ Plinio Prioreschi, *A History of Medicine: Byzantine and Islamic medicine*, Horatius Press, Omaha, 1996, s. 145.

¹⁶ Chryssi Bourbou, *Health and Disease in Byzantine Crete (7th–12th centuries AD)*, Routledge, London&New York, 2016, s. 26.

¹⁷ Marie-Hélène Congourdeau, "La médecine byzantine: une réévaluation nécessaire", *Revue du Praticien (La)*, 54, 2004, s. 1734.

olanlardır. Örneğin; Symeon Seth'in on birinci yüzyılın sonlarına doğru gıdaların faydaları ve zararlarıyla alakalı yaptığı derlemenin popülerliği¹⁸ bunun bir yansımasıdır.

Öte yandan Galen'in metinlerinin Bizans'a uzanması, Oribasius'un dördüncü yüzyıldan sonra onun külliyatından yaptığı özetlemeler ve kısaltmalar dolayısıyla doktorlara pratik kaynaklar oluşturmasıyla başlar.¹⁹ Paulus Aegineta'nın yedi ciltlik kitabının ilk ikisi, Oribasius'un aktardığı Galen metinlerine dayansa da altıncı kitabında ameliyatlara ilgili kısım çoğunlukla kendine özgüdür.²⁰ Buna rağmen Bizans tıbbında Galen'in etkisini ve yerini inceleyebilmek; yazılmış metinlerin pek çoğunun bulunmaması, elde bulunanların ise çoğunun çağdaş tercümelerinin olmaması sebepleriyle oldukça güçtür. Yine de elde edilebilen ve incelenen kaynaklar dolayısıyla Galen'in Bizanslı hekimler üzerinde güçlü bir etkisi olduğu muhakkaktır. Örneğin, Theophilus Protospatharios (MS 7. yüzyıl) kendisi için "En muhteşem doktor Galen" der.²¹ Bununla beraber Theophilus, idrar ve hastalık arasındaki ilişki üzerine yaptığı çalışmalarda Galen ve Hippokrates'ten ileri gider. Vücuttaki dört sıvı fazlalığının teşhisi için kullanılan idrar renklerinin çeşitliliğini on dokuza kadar çıkarır.²² Diğer bir Bizans hekimi John Zacharias Aktouarios (1275–1330) ise Theophilus gibi idrarla ilgili araştırmalarda bulunur. Hippokrates ve Galen'in bu hususa yoğunlaşmalarının üzerinde dururken yaptığı incelemeler sayesinde yeni bir dereceli idrar şişesi oluşturur.²³

Yine de Bizans tıp yazarları, genellikle mevcuttaki tıbbi teoriyi tekrarlar. Kendi dönemleri içerisinde hastalıklara, beslenmeye ve tedavi için kullandıkları bitkisel ilaçlara Galen geleneğinin ekseninden bakarlar. Örneğin, makalenin ilerleyen kısımlarından bahsedilecek olan mevcuttaki dört sıvı kuramına özgü beslenme düzenini geliştiren hekim Anthimus'un (M.S 511- M.S 534) Bizans'ta oldukça ünlü olan *De observations ciborum* isimli kitabında gıdalar; sıcak, soğuk, ıslak ve kuru olarak sınıflandırılıp her aya özgü tüketilebilecek ve tüketilmesinden kaçınılacak sebze ve meyvelerin belirlenmesini amaçlar.²⁴ Buna ek olarak, Bizanslı hekimlerden Aetius Amidenus, dört sıvı kuramına göre gut hastalığını çeşitli türlere ayırarak tanı olarak bu ölçütü kullanır.²⁵ Paulus Aegineta ise balgamin miktarına ve rengine göre hastalığın boyutlarının belirlenebileceğini aktarır.²⁶ Böylelikle denebilir ki Bizanslı hekimler, miras kalan geleneğin izini takip edip tıbbi teoride önemli değişiklikler yapmamış olsalar da uygulamada var olan bilgilerin eksikliklerini göremek düzeltmekten çekinmemişlerdir.

B. Symeon Seth'in Galen Karşıtlığı

Bizans tıp metinlerinde klasik geleneğin otoritelere ilişkin ciddi ve tutarlı bir eleştirinin yer almadığı, hâlihazırda bulunan tıbbi teorileri yıkmaya ya da yeni teoriler oluşturma gibi bir amaçlarının olmadığı görülse de Symeon Seth (1035-1110) bu genellemenin dışında kalan istisnai bir kişidir. Onun görüşlerine yer vermek Timarion'daki eleştirileri bağdaştırmak açısından oldukça önemlidir. Kendisine ait olduğunu bildiğimiz dört kitabı bulunan Symeon'un *Antirrhētikos pros Galēnon (Refutation of Galen)* isimli metni, Galen'in reddi fikrini konu alır. Symeon, Galen'in otoritesini yer yer ciddiyetle sorgularken aynı zamanda onun kusursuz olmadığını ispatlamaya gayret eder. Galen'e ithafen "Neredeyse herkesin dilindedir, insanüstü gibi övülen ve her bakımdan hatasız olarak görülen birisin"²⁷ ifadesini kullanır. Onun bir ilah olarak görülmesi ve Bizans'taki bu güçlü etkisi üzerine yeni bir tartışma zemini oluşturmaya çabalar. Symeon, Galen'i, hem teorik konularda detaylı izahatlar vermemesi, yeterince kesin olmaması, net tanımlarda bulunmaması gibi sebeplerle eleştirirken hem de onun insan

¹⁸ Kazhdan, *Change in Byzantine...*, s. 81.

¹⁹ Petros Bouras-Vallianatos, "Galen in Late Antique Medical Handbooks", *Brill's Companion to the Reception of Galen*, (Ed. Petros Bouras-Vallianatos – Barbara Zipser) Routledge, Leiden&Boston, 2019, s. 40.

²⁰ Vallianatos, "Galen in Late Antique...", s. 43.

²¹ Petros Bouras-Vallianatos, "Galen in Byzantine Medical Literature", *Brill's Companion to the Reception of Galen*, (Ed. Petros Bouras-Vallianatos – Barbara Zipser), Routledge, Leiden&Boston, 2019, s. 91.

²² A.g.e, s. 93.

²³ Timothy S. Miller, "Tıbbi Düşünce ve Uygulama", *Bizans'ın Entelektüel Tarihi*, (Çev. Ercan Ertürk), (Ed Anthony Kaldellis – Niketas Siniosoglou), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2021, s. 213.

²⁴ Béatrice Caseau, "Byzantium", *A Companion to Food in the Ancient World*, (Ed. John Wilkins – Robin Nadeau), Wiley Blackwell, Chichester, 2015, s. 367.

²⁵ Konstantinos C. Gritzalis, "Gout in the writings of eminent ancient Greek and Byzantine physicians." *Acta Medico-Historica Adriatica*, 9, 2011, s. 85.

²⁶ Adams, *Seven Books...*, s. 229.

²⁷ Roland Betancourt, *Sight, Touch and Imagination in Byzantium*, Cambridge University Press, Cambridge, 2018, s. 82.

fizyolojisi üzerindeki fikirlerini çürütmeye odaklanır.²⁸ Yeri geldiğinde eleştirilerini ironiye kaçan bir üslupla gerçekleştirirken Galen'i zayıf hafızalı biri olarak nitelemekten dahi kaçınmaz.²⁹ Hatta laf kalabalığı yapmasına da vurgu yapar.³⁰ Ciddi etkisi görülmesi de Symeon'ın bu girişimleri, Bizans içerisinde eleştirel tıbbi düşüncenin kapısının aralanmaya çalışılmasına örnek olarak gösterilebilir. Seth'in ileri sürdüğü bu savlar, Timarion'da yapılan eleştirilere bakıldığında oldukça önemlidir.

C. Hippokrates ve Galen Tıbbında Ateşe İlişkin Teoriler

Antik dönemin tıp metinleri incelendiğinde ateş semptomu olan hastalıklar arasında mutlak bir ayırım olmadığı görülür. Ancak Hippokrates ve bu geleneğin doktorları, her ateşli hastalığın kendine ait ateşlenme süreçlerinin farklı oluşunu gözlemlerler.³¹ Sıtmanın periyodik bir şekilde neden olduğu ve her iki günde bir yaşanan ile her üç günde yaşanan ateş nöbetlerinin kalıplarının belirlenmesi³² bu gözlemin en büyük örneğidir. Buna bağlı olarak Hippokrates'in külliyyatında pek çok kez yüksek ve dönemsel ateşe bağlı olarak çeşitli sıtma türlerinin semptomlarına dair bilgiler aktarılır.³³ Böylelikle, diğer ateşli hastalıklar arasında sıtmanın nispeten yaygın bir hastalık sınıfına alındığı söylenebilir. Öte yandan, ateşin dönemselliğine dayalı kısa bir sınıflandırma içermesi bakımından Hippokrates geleneğine ait olan *Nature of Man* isimli kitaba da değinilmesi gerekir. Burada sarı safra temelinde açıklanan dört çeşit ateşin varlığından bahsedilir; devam eden, günlük, kırk sekiz saatte bir (tersiyan) yetmiş iki saatte bir (quartan).³⁴ Tersiyen ve quartan ateş türleri, sarı safranın miktarı ve kalitesiyle bağlantılı olup ateş nöbetlerinin süresiyle doğrudan orantılıdır.

Öte yandan Galen, bu ateş sınıflandırmasına karşı çıkar. Ona göre ateş; azlığı çokluğu, tutulduğu maddeye ve belirli hareketlere göre değerlendirilebilen ve tanımı gereği doğal olmayan bir ısı olmakla beraber bir semptom değil hastalıktır.³⁵ Bu doğal olmayan ısı, vücudun dört sıvının dengesine göre değişir. Ateş; sarı safra, balgam, kara safra ve kandan herhangi birinin fazlalığından ve dolayısıyla vücutta yarattığı dengesizlikten kaynaklanır. Vücudun bir bölümünde biriken aşırı sıvı yüksek ateşe neden olur. Keza ortaya çıkan bu dengesizlik nedeniyle farklı döngülere sahip ateş türleri ortaya çıkar. Galen aralıklı ateşleri; günlük, tersiyan, quartan olarak sınıflandırılarak sırasıyla balgamlı, safralı ve melankoli mizaçlarla ilişkilendirir.³⁶ Bununla beraber sıtma hastalığının ilk olarak güçlü bir üşüme hissiyle birlikte yoğun titreme, ardından yüksek ateş ve sonunda aşırı terleme oluşturduğu üzerinde durur.³⁷

Galen'den sonra yazılan tıp metinlerinde ateşlerin açıklanmasıyla ilgili sarsıcı bir değişikliğin olmadığı söylenebilir. Bizans tıbbının önemli hekimlerinden Oribasius (MS 4. yüzyıl), Aetius Amidenus (MS 6. yüzyıl) Alexander Trallianus (MS 6. yüzyıl), Paulus Aegineta (MS 7. yüzyıl) gibi isimlerin eserlerinde yer alan ateş sınıflandırmaları üzerinde Galen'in etkisi sürer.³⁸ Ateş teorileri ve tedavisiyle ilgili verilen bu bilgiler, Timarion'da geleneğin izini görünür kılama açısından yararlı olacaktır.

²⁸ Petros Bouras-Vallianatos ve Sophia Xenophontos, "Galen's Reception in Byzantium: Symeon Seth and his Refutation of Galenic Theories on Human Physiology" *Greek, Roman and Byzantine Studies*, 55, 2015, s. 450.

²⁹ A.g.e., s. 449.

³⁰ Temkin, "Byzantine Medicine: Tradition and Empiricism", s. 108.

³¹ George Sarton, *Ancient Science Through the Golden Age of Greece*, Dover Publications Inc., New York, 2012, s. 342.

³² Mohammad M. Sajadi – Reza Bonabi, Mohamad – Reza M. Sajadi – Philip A. Mackowiak, "Akhawaynī and the First Fever Curve" *Clinical Infectious Diseases*, 55, 2012, s. 978.

³³ Hippokrates, *Hippokrates Külliyyatı*, (Çev. Nur Nirven), Pinhan Yayınları, İstanbul, 2021. İçerisindeki: Salgın Hastalıklar 1.6-7, 1.24-26, Aforizmalar 3.21-22, 4.59, Havalar Sular Yerler 10.

³⁴ W.H.S Jones, *Hippocrates IV* (Loeb Classical Library), Harvard University Press, Cambridge, 1959, s. 39.

³⁵ In-Sok Yeo, "Hippocrates in the context of Galen: Galen's commentary on the classification of fevers in Epidemics VI", *Hippocrates in Context* (Ed. P.J. van der Eijk), Brill, Leiden&Boston, 2005, s. 435.

³⁶ Renate Wittern, "Die Wechselfieber Bei Galen." *History and Philosophy of the Life Sciences*, 11, 1989, s. 5-6.

³⁷ François Retief ve Louise Cilliers, "Malaria in Graeco-Roman Times", *Acta Classica*, 47, 2004, s. 132.

³⁸ W.H.S. Jones, *Malaria and Greek History*, Manchester University Press, Manchester, 1909, s. 73.

D. Timarion'da Sıtmanın İşlenişi ve Tedavisi

Antik dünyada çoğu kişinin sıtmanın ortaya çıkardığı ateş nöbetlerini ve titremeleri geçirdiği bilinir.³⁹ Yolculuğu sırasında kahramanımız Timarion da bu türden bir ateşlenmeyi daha önce yaşadığını ve tedavisi ile ilgili dönemin güncel tıbbi bilgisine sahibi olduğunu yansıtır:

“... Festivalden her zamanki gibi hana döndükten sonra, şiddetli ateşim çıktı. Eve dönmeye istekli olmama rağmen yarı ölü ve yatağa çakılı kalarak ateşim bütün gece sürdü. En iyi tedbir hastalığın normal seyrini sürdürmesi ve her semptom için uygun ilaçları almayı beklemektir. O gün sebze ve sirke perhizi uygulayarak geçirdim.”⁴⁰

Timarion'un yaşadığı problemi teşhis etmesi, metnin yazarının hekim olması düşüncesini akıllara getirebilir. Ancak dönem içerisinde detaylıca sınıflandırılıp derlenen pratik kılavuzlar sayesinde temel tıbbi bilgilere erişebilmek ve onları öğrenebilmek zor değildi. Yani, Baldwin'in de ortaya koyduğu gibi tıbbi metinleri okumak için profesyonel olmak gerekmiyordu.⁴¹

Geleneksel tıp teorisinde yiyecekler, temelde dört sıvı kuramına göre sınıflandırılır. Timarion'un ateşini düşürmek için kullandığı sebze ve sirke kullanımı, Hippokrates'in de tedavi için önerdiği bir yöntemdir. Vücutta yoğun olan safra veyahut kan miktarını azaltıp böylelikle yüksek ateşin ortadan kaldırılması için öncelikle hastanın yarı aç olduğu bir diyet oluşturulur. Çoğunlukla bal ve su, bal ve sirke karışımlarıyla beraber arpa suyu gibi sıvılar, uygun görülürse arpa ve yulaf ezmesi ile desteklenen bir beslenme şekli uygulanır.⁴² Galen'in ateş tedavisi için önerileri ise Hippokrates'in diyet yöntemine benzer olarak arpa suyuyla beraber kendisinin belirttiği gıdaların kaynatılması, yine listelediği faydalı besinlerin tüketilmesidir.⁴³ Bizans dönemindeki gıda maddelerinin özellikleriyle ilgili incelemelere bakıldığında yulaf ezmesi, haşlanmış arpayla beraber ebegümece, haşlanmış kabak ve marul gibi sebzeler iyi mizah üreten yiyecekler arasında yer alırken sirke de kalıntıları parçalayan ve sindirimi kolaylaştıran besinler arasında yer alır.⁴⁴ Galen'in takipçilerinden Bizans doktorlarından Paulus Aegineta da ateşi düşürmek için sıvı diyetini önerir. Sarı safradaki fazla akıntıları vücuttan atabilmek için maydanoz ve dereotu karışımlarıyla hastanın idrara çıkartılması hedeflenir, daha sonra ılık banyo yapılması tavsiye edilir. Bunun yanında şarap, hardal, turşu gibi ısı veren gıdalar yasaklanır.⁴⁵ Metinde Timarion'un öncelikli olarak sirke ve sebze perhizi yapması, ateşini düşürmek için dönemin tıp geleneğinin tedavi yöntemlerinden faydalandığını gösterir. Böylelikle Timarion, kendisini yarı aç tutarak ateşinin çıkmasına sebep olan sarı safradaki aşırılığı atmak için sıklıkla idrara çıkmayı amaçlar.

Fakat ilerleyen kısımda Timarion'un öncelikli olarak uyguladığı tedavi yönteminin iyileşmesine fayda sağlamadığı görülür. Ateşinin yeniden yükseldiği günü belirterek geleneksel tıbbi bilgiye dayanarak ironik bir şekilde kendine tanı koyar:

“... Başlangıcından üç gün sonra, ateşim tekrar nüksetti ve **tıbbi bilginin katı prensiplerine göre teşhis koyarak, tersiyan ateşine özgün bir vaka olduğunu fark ettim. Böylece, bu tür ateşin normal süresi olan beşinci döngüsüne ulaştığında tamamen iyileşmesini umduğum hastalığımı hafifleterek, kısa bir süre içinde silkinip eve sağ salim bir şekilde varmayı umut ederek Konstantinopolis'e doğru güvenle yola çıktım.**”⁴⁶

Timarion, hastalığının başlangıcından itibaren gün saydığından kırk sekiz saat sonra ortaya çıkan ateşinin üçüncü günde yenilediğini belirtir. Tersiyen ateşi denilen sıtma nöbeti, yaklaşık kırk sekiz saat sürer ve bu süre zarfında hasta üşüme, yüksek ateş ve şiddetli terleme yaşar. Dördüncü gün yani ilk ataktan yetmiş iki saat sonra, ikinci ateş nöbeti başlar ve tedavisi gerçekleştirilmezse bu ataklar birkaç

³⁹ Leonard G. Wilson, “Fevers”, *Companion Encyclopedia of The History of Medicine*, (Ed. W. F. Bynum – Roy Porter), Routledge, London&New York, 1997, s. 384.

⁴⁰ Anonim, *Timarion: Anonim Bir Bizans Hicvi*, (Çev. Engin Öztürk), Urzeni Yayıncılık, İstanbul, 2020, s. 23.

⁴¹ Anonim, *Timarion*, (Çev. Barry Baldwin), Wayne State University, Detroit, 1984, s. 99.

⁴² Hippokrates, *Hippokrates Külliyatı*, s. 211-231.

⁴³ Galen, *Method of Medicine II*, (Çev. G.H.R. Horsley – I. Johnston), Harvard University Press, Cambridge, 2011, s. xix-xxii.

⁴⁴ Andrew Dalby, *Tastes of Byzantium: The Cuisine of a Legendary Empire*, I.B. Tauris, London&New York, 2010, s.147 ve s. 151.

⁴⁵ Francis Adams, *Seven Books: The Medical Works of Paulus Aegina Vol. I*, The Sydenham Society, London, 1844-1847, s. 149.

⁴⁶ Anonim, *Timarion...*, s. 23.

ay boyunca devam eder.⁴⁷ Paulus Aegineta ise quartan ateşlerde daha çok şiddetli bir soğukluk yaşandığından bahsederken sarı safranın neden olduğu tersiyen ateşlere gelindiğindeyse hastanın, derisinin delinmiş gibi hissettiğini, nabzın düzenli olsa da şiddetli bir susuzluğu olduğunu, ateş ısısı vücudun her yerine eşit olarak yayıldığını da ekler.⁴⁸ Eğer hasta bir şeyler içtikten sonra safradaki fazlalıkları kusarsa ya da safralı idrar çıkarırsa ateşin düştüğü bilgisini verir.⁴⁹ Bu bilgilere dayanarak Timarion da tersiyen ateşinin doğal sürecini tamamlamasını bekleyerek hastalığı atlatmayı temenni eder.

E. Timarion'da Dört Sıvı Kuramının İşlenişi

Sıtma nöbeti devam eden Timarion, yolculuğunda dizanteri ve karaciğer iltihabı da geçirdiğini, tüm bunlarla beraber artık kustuğunu böylece ateşinin ortadan kalktığını anlatırken yirmi gün hiçbir şey yemediğini de ekler.⁵⁰ Bütün bu süreç sonunda Timarion ölür ve ruhu yeraltı dünyası olan Hades'e gider. Klasik edebiyatta Hades'e gidiş-dönüş teması sıklıkla anlatılarda yer bulur. Bu gezilerde Hades, bir mekân olarak çoğunlukla ışısız ve boğucu bir yer olarak betimlenmesinin yanında eserlerde yer alan kişilerin birbirleriyle vakit geçirip sohbet ettiği ve pek çok konuda düşüncelerini öne sürüp tartışmalarda bulunduğu bir yer olarak okuyucunun karşısına çıkar. Bu temanın Bizans edebiyatında da geliştirildiği ve özellikle hiciv türünde kullanıldığını görülür.⁵¹ Hades, bu hicivlerin en bilinen örneklerinden olan Timarion'da yargılanma yeri olarak temsil edilir. Hades'in iblisleri Timarion'un ölüm sebebi olarak şu açıklamada bulunurlar:

“ Bu, tüm safrasını kusarak hayati unsurlarının dördüncüsünü kaybeden adamdır. Kalan üçünün gücüyle yaşamaya devam edemez. Vücudu iyi durumda olsa bile hiç kimse dört [hayati] unsurundan birinden mahrum bırakılmışsa yaşamaya devam edemez.”⁵²

Bu noktada eserde geçen dört hayati unsurun ne olduğundan bahsetmek gerekir. Humoral patoloji teorisi olarak da adlandırılan bu sıvıların ne olduğuna dair ilk açıklamayı daha önce ateş teorilerinde bahsettiğimiz Polybus tarafından yazıldığı söylenen ve Hippokrates külliyatına ait olan *Nature of Man* isimli kitapta buluruz.⁵³ Daha önceki Hippokratesçi metinlerde kan, balgam ve sarı safra varken bu metinde kara safraya da yer verilerek dört sıvı kuramı tutarlı bir şekilde oluşturulur. İnsan vücudu, dört sıvıdan meydana gelmiş olup her biri belirli niteliklere ve dört mevsimden birisine eşittir. İnsan, ancak ve ancak bu sıvıların dengesi sayesinde iyi olabilir. Şayet bu sıvılar arasında belirli dengesizlikler olursa hastalıklar baş gösterir. Sarı safra yazı, kan ilkbaharı, balgam kışı, kara safra ise sonbaharı temsil eder.⁵⁴ Mevsimlerin nitelikleri hastalıkların görülme sıklığında belirleyici etmenlerdendir. Diğer yandan sarı safra; sıcak ve kuru, kan; sıcak ve ıslak, balgam; soğuk ve ıslak, kara safra; soğuk ve kuru niteliklerine sahiptir. Bu nitelikler yalnızca insan vücudunda değil tüm maddi şeylerde bulunur.⁵⁵ Hastanın bozulan sıvı dengesini yeniden düzeltebilmek amacıyla bir belesme düzeni reçete edebilmesi veyahut uygun bulunan ilaçların verilebilmesi için bu niteliklerin göz önüne alınması gerekir. Vücudun mizacını belirleyen bu karışımın oranı, sağlıkla aynı doğrultuda hareket eder. Oran azalır ya da çoğalır hastalık kaçınılmazdır.

F. Timarion'da Tıbbi Otorite

Timarion, ölümünden sonra bir müddet Hades'te dolaşır. Ardından iblisler hızla Timarion'u mahkemeye çıkaracaklarını söylerler:

⁴⁷ Wilson, “Fever”, s. 390.

⁴⁸ Adams, *Seven Books...*, s. 148-149.

⁴⁹ A.g.e., s. 148.

⁵⁰ Anonim, *Timarion...*, s. 23.

⁵¹ Gunnel Ekroth – Ingela Nilsson, “Round Trip to Hades”, *Round trip to Hades in the Eastern Mediterranean tradition: Visits to the underworld from antiquity to Byzantium*, (Ed. Gunnel Ekroth –Ingela Nilsson), Brill, Leiden, 2018, s. 2.

⁵² A.g.e., s. 25.

⁵³ Jacques Jouanne, *Greek Medicine from Hippocrates to Galen: Selected Papers*, Brill, Leiden&Boston, 2012, s. 335.

⁵⁴ Jones, *Hippocrates IV...*, s. 23.

⁵⁵ Owsei Temkin, *Hippocrates in a World Pagans and Christians*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore&London, 1991, s. 12.

“Bana burada da hâkimler, davalar ve yargılamalar olduğunu mu söylüyorsun?” “Evet”, diye cevap verdi “ve bundan da fazlası, bir insanın tüm hayatı noktası noktasına denetleniyor ve buna göre her bir şey için yargılanıyor ve hâkimler kurulunun kararına karşı asla itiraz edilemiyor”⁵⁶

Bu mahkeme heyetinde uzmanların görüşleri alınarak karara varılır. Tıp ile ilgili uzmanlar Hippokrates, Asklepios, Erasistratus ve Galen gibi önemli isimlerdir. Timarion, Hades'te dolaşırken Konstantinopolis'te kendisinden bir zamanlar dersler aldığı sofist Smyrnalı Theodoros ile karşılaşır. Theodoros, kendi ölümünün nasıl gerçekleştiğini Timarion'a anlatırken Hippokrates ve Galen çizgisindeki tıbbi düşünceye ilişkin bilgisinin olduğunu belli eder. Ölümüne neden olan hastalığın sebebi balgam fazlalığıdır:

“Bu benim arteritimim temel nedeni ve parmaklarımdaki sertlik ve eklemlerimi taş gibi tıkayan ve sertleştiren aşırı balgam birikintisi idi. Vuku bulan ıstıraplar beni bedenimden ve canımdan bezdirdi. Vücudum benim için işe yaramaz bir yük oldu.”⁵⁷

Theodoros, zaman zaman yaşadığı mide problemlerini klasik geleneğin tedavi yöntemlerinden olan sebze diyetiyle atlattığını aktarır: “Ebegümece ve çirişotunun rahatlatmasının ne kadar harika olduğunu bilmiyorlar.”⁵⁸ Ebegümece dönem içerisinde hem iyi mizah üreten hem de nemeleştirici etkisi olduğu bilinen bitkilerden biridir.

Timarion ise yaşamının henüz bitmemesi gerektiğini ve yargılamasının olacağı mahkemede haksızlık yaşamamak adına hocası Theodoros'un kendisine yardım etmesini ister. Sofist olması bakımından retorik yönü güçlü olan Theodoros, yeniden yaşama dönmesini sağlamak için Timarion'u savunacağını sözünü verir ve sırasıyla mahkeme kuruluna görüş bildirecek doktorlarla alakalı görüşlerinden bahseder. Eserin en ironik kısımlarından birisi bu diyalogtur. Theodoros, Asklepios'un Tanrı vasfına erişmesinden sonra hiçbir mahkemede konuşmadığını ve sessizlik yemini ettiğini, uzun ve sivri bir sarıkla tasvir edilerek alay edilen Hippokrates'in ise oldukça kısa ifadeler kullandığını hatta zaman zaman konuyla alakasız ve saçma aforizmalar söylediğini söyler. Erasistratus'un ise doğru düzgün bir tıbbi bilgiye bile sahip olmadığını belirtir. Kazhdan'a göre, metinde Hippokrates ve Erasistratus'a yönelik eleştiriler, uzmanlık alanları olmaktan ziyade onların üslup ve gramer eksiklikleriyle ilgilidir.⁵⁹ Ancak Leven'in da vurguladığı üzere Theodoros'un söylemleri, Galen'in Erasistratus'a yaptığı eleştirinin birebir aynısıdır.⁶⁰ Galen, Erasistratus'u ve onun izinden gidenleri bilgisiz, eğitimsiz ve beceriksiz olarak görür. Kendi teorilerinin çelişkilerini ortaya çıkaran deneysel sonuçları reddetmelerinin asıl nedeni, anatomi hakkında yetersizlikleridir.⁶¹ Eğitimsizliklerini saklayabilmek için de geçerliliği olmayan fikirler öne sürerek bilgisi olmayan insanları etkilemeye çalışırlar. Yani, öne sürüldüğü gibi yalnızca filolojik değil aynı zamanda tıbbi yönden de bir eleştiri mevcuttur. Sıra Galen'e geldiğinde ise Theodoros onu “... gerçekten korktuğum tek kişi”⁶² olarak tanımlar. Ancak Theodoros, Galen'in yazması gereken kitaplar olduğu için tıbbi kurulda bir süreliğine yer almadığını söyleyerek sevinir. Theodoros'un Galen'den korkmasının bir nedeni, döneminin en kutsal ve en ideal doktoru olarak görülmesi olabilir. Bununla beraber Leven'in öne sürdüğü fikri de göz ardı etmemek gerekir. O, Theodoros'un korkusunun, Galen'in retorik yönünün güçlü oluşundan kaynaklı olduğunu öne sürer.⁶³ Bu noktada, metnin hem hiciv olması sebebiyle hem de Symeon Seth'in eleştirileri incelendiğinde Leven'in çıkarımında haklılık payı vardır. Onun eleştirileri, benzer bir şekilde anonim bir metin olsa bile Timarion'da da görünür. Metinde, dönemin tıbbi literatürünün tartışmasız otoritesi olarak görülen doktorlarının, esasında konumlandırıldığı gibi kusursuz, saygın ve mükemmel olmayışlarının üzerinde durulur. Seth'in hedefinde olan Galen de bunlardan biridir.

⁵⁶ Anonim, *Timarion...*, s. 31.

⁵⁷ A.g.e., s. 33.

⁵⁸ A.g.e., s. 33.

⁵⁹ Kazhdan, “The Image of the Medical Doctor...”, s. 51.

⁶⁰ K.H Leven., “Das Bild der byzantinischen Medizin in der Satire "Timarion"” *Gesnerus : Swiss Journal of the history of medicine and sciences*, 47, 1990, s. 253.

⁶¹ Luis Alejandro Salas, *Cutting Words - Polemical Dimensions of Galen's Anatomical Experiments*, Brill, Leiden&Boston, 2020, s. 169-170.

⁶² Anonim, *Timarion*, s. 35.

⁶³ Leven, “Das Bild der byzantinischen...”, s. 253.

SONUÇ

Theodoros, retorik hususundaki kabiliyetini başarılı bir şekilde mahkemede sergileyerek Timarion'un dört hayati unsurundan birisini kaybetmediğini yalnızca karaciğer iltihabının oluşturduğu safra benzeri bir salgının vücuttan atıldığı konusunda uzmanları ve mahkemeyi ikna eder. Dört hayati unsurdan hiçbirini kaybetmediği karara bağlanan kahramanımız yeniden yaşama döner. Timarion, bir hiciv olması bakımından eleştiri odaklı bir metindir. Güncel bir meselenin eleştirilmesi, özelliklerinin ortaya konması, farklı bakış açıları sağlaması bakımından yazarın bir edebi tür olan hicvi tercih etmesi anlaşılabilir. Metnin en temel eleştirisi, dönemin tıp geleneğinin temel taşı olarak görülen dört sıvı kuramının dogmaya dönüştüğüdür. Bizans'ın tıbbi uygulamalarının katılığı ve otoriteyi sorgulayan ciddi tartışmalara bile girişimin olmaması hicvedilir. Yazar, bu hikâyesiyle dört sıvı kuramının esnekliğine ve değişebilirliğine değinir. Hippokrates ve Galen gibi dönemin kutsal olarak görülen doktorlarının da insan oldukları ve geliştirdikleri kuramların aslında hatalı olabileceği vurgulanarak Bizans'ın tıbbi uygulamalarının katılığı ve otoriteyi sorgulayan ciddi tartışmalara bile girişimin olmaması temel sorun haline gelir. Sorgulamadan, akıl yürütmeden eleştiriye reddeden ve kendilerinden önceki hekimlerin bilgilerini ilahlaştıran çoğu Bizanslı hekimin bakış açısına vurgu yapar. Ancak bu düşünce, Hippokrates ve Galen'i önemsiz kişiler olduğu anlamını taşımaz. Metnin pek çok kısmında açıklandığı gibi dönemin tıbbi geleneğinin ortaya koyduğu uygulamaların ve sunduğu önerilerin faydalı oluşu yer alır. İncelemeler sonucunda yazarın niyetinin Symeon Seth gibi otoritenin sorgulanıp eleştirilebildiği bir anlayış getirmek ve böylece tıbbi tartışmaların yapabildiğini sağlamak denebilir.

Yayın Tarihi	26 Haziran 2023
Hakem Sayısı	Ön İnceleme: Bir İç Hakem (Editör-Yayın Kurulu Üyesi) İçerik İncelemesi: Üç Dış Hakem
Değerlendirme	Çift Taraflı Kör Hakemlik
Benzerlik Taraması	Yapıldı-Turnitin
Etik Bildirim	ortacagarastirmalaridergisi@gmail.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Herhangi bir fon, hibe veya başka bir destek alınmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanır. https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.tr

Date of Publication	26 June 2023
Reviewers	Single Anonymized - An Internal (Editor board member) Double Anonymized - Three External
Review Reports	Double-blind
Plagiarism Checks	Yes - Turnitin
Complaints	ortacagarastirmalaridergisi@gmail.com
Conflicts of Interest	The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest.
Grant Support	No funds, grants, or other support was received.
Copyright & License	Author(s) publishing with the journal retain(s) the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0. https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.tr

KAYNAKÇA

- Adams Francis, *Seven Books: The Medical Works of Paulus Aegina Vol. I*, The Sydenham Society, London, 1844-1847.
- Anonim, *Timarion: Anonim Bir Bizans Hicvi*, (Çev. Engin Öztürk), Urzeni Yayıncılık, İstanbul, 2020.
- Anonim, *Timarion*, (Çev. Barry Baldwin), Wayne State University, Detroit, 1984.
- Beaton Robert, “Cappadocians at Court: Diogenes and Timarion”, *Alexios I Komnenos*, (Ed. M. Mullett – D. Smythe) Belfast Byzantine Enterprises, Belfast, 1996, ss. 329-338.
- Betancourt Roland, *Sight, Touch, and Imagination in Byzantium*, Cambridge University Press, Cambridge, 2018.
- Bourbou Chryssi, *Health and Disease in Byzantine Crete (7th–12th centuries AD)*, Routledge, London&New York, 2016.
- Caseau Béatrice, “Byzantium”, *A Companion to Food in the Ancient World*, (Ed. John Wilkins – Robin Nadeau), Wiley Blackwell, Chichester, 2015.
- Congourdeau Marie-Hélène, “La médecine byzantine: une réévaluation nécessaire”, *Revue du Praticien (La)*, 54, 2004, ss. 1733-1737.
- Dalby Andrew, *Tastes of Byzantium: The Cuisine of a Legendary Empire*, I.B.Tauris, London&New York, 2010.
- Ekroth Gunnel – Nilsson Ingela, “Round Trip to Hades”, *Round trip to Hades in the Eastern Mediterranean tradition: Visits to the underworld from antiquity to Byzantium*, (Ed. Gunnel Ekroth –Ingela Nilsson), Brill, Leiden, 2018.
- Garland Lynda, “‘And His Bald Head Shone Like a Full Moon...’: An Appreciation of the Byzantine Sense of Humor as Recorded in the Historical Sources of the Eleventh and Twelfth Centuries” *Parergon*, 8, 1990, ss. 1-31.
- Gritzalis Konstantinos C., “Gout in the writings of eminent ancient Greek and Byzantine physicians.” *Acta Medico-Historica Adriatica*, 9, 2011, ss. 83-88.
- Hippokrates, *Hippokrates Külliyyatı*, (Çev. Nur Nirven), Pinhan Yayınları, İstanbul, 2021.
- Galen, *Method of Medicine II*, (Çev. G.H.R. Horsley – I. Johnston), Harvard University Press, Cambridge, 2011.
- Jones W.H.S., *Hippocrates IV* (Loeb Classical Library), Harvard University Press, Cambridge, 1959.
- Jones W.H.S., *Malaria and Greek History*, Manchester University Press, Manchester, 1909.
- Jacques Jouanne, *Greek Medicine from Hippocrates to Galen: Selected Papers*, Brill, Leiden&Boston, 2012.
- Kazhdan A.P., “The Image of the Medical Doctor in Byzantine Literature of the Tenth to Twelfth Centuries”, *Dumbarton Oaks Papers*, 38, 1984, ss. 43-51.
- Kazhdan A.P.– Epstein Ann Wharton, *Change in Byzantine Culture in the Eleventh and Twelfth Centuries*, University of California Press, Berkeley&Los Angeles&London, 1985.

- Krallis Dimitris, “Harmless Satire, stinging critique: Notes and suggestions for Reading the *Timarion*” *Power and Subversion in Byzantium*, (Ed. Michael Saxby – Dimiter Angelov), ss. 230-36.
- Leven K.H., “Das Bild der byzantinischen Medizin in der Satire "Timarion"” *Gesnerus : Swiss Journal of the history of medicine and sciences*, 47, 1990, ss. 247-262.
- Menelou Iakovos, “Byzantine Satire: The Background In The *Timarion*”, *Hiperboreea Jouernal*, 4, 2017, ss. 53-66.
- Miller Timothy S., “Tıbbi Düşünce ve Uygulama”, *Bizans 'ın Entelektüel Tarihi*, (Çev. Ercan Ertürk), (Ed Anthony Kaldellis – Niketas Siniossoglou), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2021.
- Nilsson Ingela, “It is Difficult Not to Write Satire: A Brief Introduction to the Satirical Mode”, *Satire in the Middle Byzantine Period: The Golden Age of Laughter?*, (Ed. Przemysław Marciniak – Ingela Nilsson), Brill, Leiden&Boston, 2021.
- Nilsson Ingela, “Komnenian Literature” *Byzantine Culture: Papers from the Conference 'Byzantine days of Istanbul' [İstanbul'un Doğu Roma Günleri] Held on the Occasion of Istanbul being European Cultural Capital 2010, Istanbul, May 21–23 2010*. (Ed. D. Sakel), Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2010, ss. 121- 131.
- Prioreschi Plinio, *A History of Medicine: Byzantine and Islamic medicine*, Horatius Press, Omaha, 1996.
- Retief François – Cilliers Louise, “Malaria in Graeco-Roman Times”, *Acta Classica*, 47, 2004, ss. 127–37.
- Sajadi Mohammad – Bonabi Reza – Sajadi Mohamad – Reza M., Mackowiak Philip A., “Akhawaynī and the First Fever Curve”, *Clinical Infectious Diseases*, 55, 2012, ss. 976–980.
- Salas Luis Alejandro, *Cutting Words - Polemical Dimensions of Galen's Anatomical Experiments*, Brill, Leiden&Boston, 2020.
- Sarton George, *Ancient Science Through the Golden Age of Greece*, Dover Publications Inc., New York, 2012.
- Scarborough John, “Symposium on Byzantine Medicine: Introduction”, *Dumbarton Oaks Papers*, 38, 1984, ss. ix – xvi.
- Temkin Owsei, “Byzantine Medicine: Tradition and Empiricism”, *Dumbarton Oak Papers*, 16, 1962, ss. 95-115.
- Temkin Owsei, *Hippocrates in a World Pagans and Christians*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore&London, 1991.
- Touwaide Alain, “Medicine and Pharmacy”, *A Companion to Byzantine Science*, (Ed. Stavros Lazaris), Brill, Leiden&Boston, 2020.
- Touwaide Alain, “Therapeutic Strategies: Drugs”, *Western Medical Thought from Antiquity to the Middle Ages*, (Ed. M.D. Grmek – M. Fantini), Harvard University Press, Cambridge, 1998.
- Vallianatos Petros Bouras ve Xenophontos Sophia, “Galen’s Reception in Byzantium: Symeon Seth and his Refutation of Galenic Theories on Human Physiology” *Greek, Roman and Byzantine Studies*, 55, 2015, ss. 431-469.

- Vallianatos Petros Bouras, “Galen in Byzantine Medical Literature”, *Brill’s Companion to the Reception of Galen*, (Ed. Petros Bouras-Vallianatos – Barbara Zipser), Routledge, Leiden&Boston, 2019.
- Vallianatos Petros Bouras, “Galen in Late Antique Medical Handbooks”, *Brill’s Companion to the Reception of Galen*, (Ed. Petros Bouras-Vallianatos – Barbara Zipser) Routledge, Leiden&Boston, 2019.
- Vallianatos Petros Bouras, *Innovation in Byzantine Medicine: The Writings of John Zacharias Aktouarios (c.1275–c.1330)*, Oxford University Press, Oxford, 2020.
- Wilson Leonard G., “Fever”, *Companion Encyclopedia of The History of Medicine*, (Ed. W. F. Bynum – Roy Porter), Routledge, London&New York, 1997.
- Yeo, In-Sok. “Hippocrates in the context of Galen: Galen’s commentary on the classification of fevers in Epidemics VI”, *Hippocrates in Context*, (Ed. P.J. van der Eijk), Brill, Leiden&Boston, 2005.
- Zagklas Nikos, “Satire in the Komnenian Period: Poetry, Satirical Strands, and Intellectual Antagonism”, *Satire in the Middle Byzantine Period: The Golden Age of Laughter?*, (Ed. Przemysław Marciniak – Ingela Nilsson), Brill, Leiden&Boston, 2021.